

indikation af, at der er tale om et ret langsigtet projekt. Blandt de mere mindretalspecifikke tanker i rapporten fremtræder ikke mindst en udvidelse af kredsen af aktører, som har hørings- eller anmodningsret, som perspektivrig. Det er ovenfor fremhævet som et vigtigt problem og en kilde til konflikt, at mindretal ofte savner muligheden for national eller international dialog om sine anliggender. Hvor langsigtede rapportens forslag end kan forekomme, er der næppe tvivl om, at den vil udgøre en vigtig referenceramme for de kommende års bestræbelser, også på mindretalsområdet.

V. Afsluttende betragtninger

Allerede de ovenfor nævnte eksempler på internationale bestræbelser, der sigter mod at lempe eller løse mindretalsproblemer, viser, hvor bred en tilgang der er tale om. Det gælder både de institutionelle rammer, foranstaltningernes umiddelbare indhold samt deres juridiske rækkevidde. De eksempler på konkrete mindretalsproblemer, som er beskrevet i de fem vedhæftede responsa, viser klart, hvor forskellige situationerne er i henseende til baggrund, karakter og omfang. Det er let at indse vanskeligheden ved at tilvejebringe et universelt instrument, der på én gang er effektivt og almindeligt accepteret. Ikke alene problemernes forskellighed er skyld heri. Også forskelle i staternes selvopfattelse spiller en afgørende rolle. Den refererede diskussion om definitionen af mindretalsrettigheder som individuelle kontra kollektive rettigheder er en klar illustration heraf. Det er f.eks. ikke svært at indse, at en indvandrerstat som USA må have en ganske forbeholden indstilling til spørgsmålet om at definere mindretalsrettigheder som kollektive rettigheder. Men det er også værd at bemærke, at Danmark, som i en række sammenhænge har støttet en kollektiv tilgang, selv i hovedsagen har baseret sig på en individuel tilgang med hensyn til det tyske mindretal i Sønderjylland.

Blandt de mange ovenfor refererede modeller, eksisterende som foreslåede, forekommer ikke mindst bestræbelserne på at give mindretalsgrupper en reel adgang til at komme til orde, i givet fald over for et internationalt organ, at være perspektivrige. I det omfang dette lykkes, må det antages, at presset på en truende konflikt i mange tilfælde vil blive lettet. Dette

peger i retning af at oprette eller sikre oprettholdelsen af internationale organer, som med dette formål kan udøve upartisk rådgivning på et højt respekteret niveau. Som et konkret eksempel, på at dette (endnu) ikke er lykkedes, trods utvivlsomt gode intentioner, kan nævnes det nye højkommissærembede under FN, der som anført ovenfor lider af akut mangel på penge og kvalificeret personale.

Lige så klart det synes, at bestræbelserne på mindretalsområdet også i fremtiden må basere sig på en bred vifte af foranstaltninger, lige så klart er det, at situationen for de enkelte mindretal især påvirkes af faktorer, som ikke retter sig specifikt mod mindretallene. Den almindelige økonomiske situation i det pågældende land eller region vil være afgørende for levevilkårene for medlemmerne af et mindretal. Det er også en almen erfaring, at fjendtlige relationer mellem befolkningsgrupper næres af usle økonomiske vilkår eller af markante forskelle i levevilkårene de enkelte grupper imellem. Det er ud fra denne erkendelse, at Tysklands hjælp til folketyske elementer i Østeuropa oftest ydes som generel udviklingshjælp til den region, hvor det tyske befolkningsselement lever.

Ligesom de økonomiske perspektiver er afgørende, er de politiske det. Et udviklet demokrati vil i sig selv være afgørende for, hvilken behandling et mindretal vil kunne forvente. Men der er her grund til at erindre om, at der selv inden for etablerede demokratiers kreds er ret vide rammer for den politiske kultur, som vil være af betydning i den her omhandlede sammenhæng. Således vil en mere udbredt konsensus-kultur i sig selv tendere mod også at komme eventuelle mindretal til gode, mens situationen er anderledes i lande, hvor der er tradition for, at selv store politiske oppositionsgrupper nærmest udelukkes fra indflydelse mellem valgene. I adskillige lande, herunder udpræget i Danmark, anses det repræsentative demokrati kun at udgøre en (vigtig) del af den demokratiske styreform. Borgernes direkte deltagelse i beslutningsprocesser, som angår dem selv, anses efterhånden som et naturligt led i samfundslivet. Denne videregående demokratiopfattelse, deltagelsesdemokratiet, vil i det omfang, den vinder frem, også få positive virkninger med hensyn til mindretallenes situation.

Det måske klareste eksempel på betydningen af generelle politiske perspektiver i rela-